

VIII. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi: 270-291,
28 Nisan – 01 Mayıs 2016, Avanos, Nevşehir
Bütün hakları saklıdır
ISBN: 978-605-65762-2-5

Turizm Alanındaki Nitel Araştırmalarda Uygulanan Yöntem Ölçütlerinin Değerlendirilmesi

Sinan ŞENER

Dokuz Eylül Üniversitesi
E-posta: sinansener1903@hotmail.com

Volkan BAHÇECİ

Dokuz Eylül Üniversitesi
E-posta: volkan.bahceci@deu.edu.tr

Hümeyra DOĞRU

Dokuz Eylül Üniversitesi
E-posta: humeyra.dogru@deu.edu.tr

Zehra Gökçe SEL

Dokuz Eylül Üniversitesi
E-posta: gokce_doner@hotmail.com

Mehmet ERTAŞ

Dokuz Eylül Üniversitesi
E-posta: mertas29@gmail.com

Seren SONGÜR

Dokuz Eylül Üniversitesi
E-posta: serensongur@gmail.com

Özkan TÜTÜNCÜ T.C.

Dokuz Eylül Üniversitesi
E-posta: ozkan.tutuncu@deu.edu.tr

ÖZ

Nitel araştırmalarda güvenilirlik ve geçerliği sağlayabilmek için bazı ölçütler belirlenmiştir. Özellikle 2000'lerin başında bu ölçütlerin yaygınlaştığı ve temel olarak aşamaların belirlendiği görülmektedir. Bu çalışmada, Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi'nde yayınlanan nitel çalışmalar incelenmiş ve bunların nitel araştırmada kullanılması gereken yöntem ölçütlerini ne düzeyde karşıladıkları saptanmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda ilgili dergide yayınlanan ve nitel yöntem kullanıldığı belirlenen toplam 31 çalışma incelemeye alınmıştır. Bu çalışmalar, Shenton'ın (2004) Guba'dan (1981) esinlenerek oluşturduğu güvenilirlik ve geçerlilik modelinden hareketle belirlenen 26 ölçüt ile incelenmiştir. Genel olarak 1990'dan 2007 yılına kadar yayınlanan çalışmaların, nitel araştırmalar için gerekli olan yöntem ölçütlerinin çoğunu yerine getirmediği, karşılamadığı, 2007'den sonra ise bu ölçütlere çalışmalarda daha fazla yer verildiği ancak bu ölçütleri tam olarak karşılayan çalışmaların çok sınırlı olduğu saptanmıştır.

Anahtar sözcükler: Nitel araştırmalar, geçerlilik, güvenilirlik, Anatolia.

GİRİŞ

Genel olarak araştırmaların güvenilirliği ve geçerliği bu çalışmaların tasarım ve uygulama aşamalarında gösterilen özenle doğrudan ilişkili olarak görülmektedir. Bu kapsamda, tüm araştırmaların özenle tasarlanıp uygulanması, okuyucuya, uygulayıcılara ve diğer araştırmacılara doğru ve haklı görünecek sonuçlar sunması beklenmektedir (Merriam, 2013). Nitel araştırma yöntemi kullanılan çalışmaları daha güvenilir ve geçerli kılabilmek adına kullanılan stratejileri, Guba'nın (1981) güvenilirlik modeli kapsamında inceleme altına alan Shenton (2004) "credibility" (güvenilirlik), "transferability" (aktarılabirlik), "dependability" (tutarlılık) ve "confirmability" (doğrulanabilirlik) ana ölçütleri kapsamında değerlendirmektedir. Gerçekleştirilen bu araştırmada Guba'nın (1981) geliştirmiş olduğu güvenilirlik modeli ve bu model kapsamında stratejileri derleyen Shenton'ın (2004) çalışması temel alınarak, Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi'nde (kısaca Anatolia) 2016 yılına kadar yayımlanan nitel araştırmaların bu ölçütler kapsamında değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

NİTEL ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİNDE GÜVENİRLİK VE GEÇERLİK

Nitel yöntem kullanılan araştırmaların objektif bakış açısı ile yürütülmesi ve bunun tarafsız bir şekilde kamuoyuna sunulmasının zorluğuna işaret eden yazarlar (Maxwell 1992; Creswell 2003; Wiersma ve Jurs 2005), "araştırmada güvenilirlik ve geçerlilik" esaslarında adaptasyon sürecinin gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Nitel araştırma yöntemlerinde bir genellemeye varmanın güç olması sebebiyle nicel yöntemlerde kullanılan güvenilirlik ve geçerlilik ölçütlerinin veya ölçümlerinin nitel yöntemlere uygulanması mümkün olmamaktadır. Bu durumun altında yatan temel neden nitel ve nicel paradigmalardan bu konudaki söylemlerinin farklı olması ve nicel bir çalışmada bütün prosedürlerin uygulanarak üçüncü tarafların iknası söz konusu iken nitel araştırmalarda çıkan sonucun mantıklı olduğunu kanıtlamaya ve iknaya dair detaylı betimlemelerin verilmesidir (Firestone 1993: 18).

Bu kapsamda gerçekleşen araştırmaların bu konuda geliştirmiş olduğu farklı kıstaslar, sonraki çalışmalara önderlik etmiştir (Krefting 1991; Maxwell 1992; Firestone 1993; Miles ve Huberman 1994; Merriam 1995; Padgett 1998; Creswell 1998; Healy ve Perry 2000; Thomas ve Magilvy 2011). Bahsi geçen öncü çalışmalardan biri Guba'ya (1981) ait olup, bu kapsamda nitel araştırmalarda "trustworthiness" yani Türkçe diline geçmiş haliyle "güvenilirlik" modeli oluşturmuştur. Guba (1981) tarafından geliştirilen güvenilirlik modeli Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 2: Araştırmacı Tarafından İzlenmesi Gereken Stratejiler

Stratejiler	Araştırmalar
<i>Katılımcı Teyidi</i>	Lincoln ve Guba 1985 Creswell 1998, 2003 Maxwell 1992 Merriam 1995
<i>Uzun Süreli Çalışma</i>	Maxwell 1992 Kirk ve Miller 1986 Golafshani 2003
<i>Ayrıntılı Betimleme</i>	Creswell 1998, 2003 Li 2004 Patton 2002
<i>Analiz Formu</i>	Lincoln ve Guba 1985 Maxwell 1992 Creswell 2003
<i>Çeşitleme (Üçleme)</i>	Guba 1981 Lincoln ve Guba 1985 Maxwell 1992 Decrop 1999 Creswell 1998, 2003 Patton 2002 Horsburgh 2003
<i>Yinelenen Sorular</i>	Maxwell 1992 Merriam 1995 Patton 2002 Shenton 2004
<i>Rastlantısal Örneklem Seçme</i>	Guba 1981 Padgett 1998 Hoepfl 1997 Shenton 2004
<i>Akran Denetimi</i>	Krefting 1991 Miles ve Huberman 1994 Creswell 1998, 2003 Shenton 2004
<i>Vaka Analizi</i>	Creswell 1998, 2003 Miles ve Huberman 1994
<i>Uzman Görüşü</i>	Shenton 2004 Lietz ve diğerleri 2006

GÜVENİRLİK

Güvenilirlik kavramı incelendiğinde ilgili yazında genel olarak “iç geçerlilik” ve “doğruluk değeri” kavramlarına karşılık olarak kullanıldığı da görülmektedir (Guba

1981; Shenton 2004; Rapport vd. 2015). Güvenilirlik, okuyucuların, çalışmanın içerdiği deneyimleri katılımcıların deneyimlerini aktarışları aracılığıyla algılayabilmelerinin ölçütüdür (Thomas ve Magilvy 2011: 152). Diğer bir ifadeyle güvenilirlik; bir test veya ölçeğin ölçülmek istenen şeyi tutarlı ve istikrarlı bir şekilde ölçme derecesidir (Altunışık vd. 2012: 124). Araştırmacının sonuçlarında sunduğu gerçekliğin, katılımcıların ortaya koyduğu gerçeklikle örtüşür vaziyette olmasına odaklanır (Sinkovics vd. 2008: 699). Bir çalışmanın güvenilirliğini arttırmak için takip edilebilecek bazı stratejiler vardır (Shenton 2004).

Bir araştırmada güvenilirliği arttırmak için ilk gereklilik uygun yöntem kullanımı ve uygulamadır. Yöntemsel olarak uygunluğun sağlanması için araştırmanın sorusu ile seçilen yöntemin bileşenleri örtüşür vaziyette olmalı, soru, yöntem, veri ve analitik süreçler bir bütünlük sağlamalıdır (Morse vd. 2002: 18). Bir diğer strateji olarak, uygulama alanını tanımak adına araştırmacının uygulamayı gerçekleştirdiği bölgede fazladan geçirdiği zaman, yerel halkın araştırmacılara alışmasını sağladığı gibi aynı zamanda hem yerel halkın hemde araştırmacıların kendi önyargı ve bakış açılarını yeniden gözden geçirmeleri için bir fırsat sunmaktadır (Guba 1981: 84). Rastlantısal örneklem seçimi her ne kadar nitel araştırmalarda yaygın olmasa da karşılaştırmalı analizlerde veri toplamak adına etkili bir stratejidir (Mays ve Pope 1995: 110).

Üçleme nitel araştırmalarda araştırmanın ya da bulguların değerlendirilmesinin geçerliğinin ve güvenilirliğin artırılması için kullanılan diğer bir stratejidir (Golafshani 2003: 603). Üçleme, isminden de anlaşılacağı gibi tek bir noktanın üç farklı ve bağımsız kaynaktan ele alınması olarak görülmektedir (Decrop 1999: 158). Üçleme dört farklı şekilde yapılabilmektedir. Bunlar yöntemde üçleme, veri kaynaklarında üçleme, analiz yapan araştırmacıda üçleme ve teoride üçlemedir (Krefting 1991:219).

Elde edilen bulguların güvenilirliğinden emin olmak için katılımcıların dürüst olmaları teşvik edilmelidir. Katılımcılara araştırmanın amacı, yöntemi, kendilerinden toplanan verinin ne şekilde kullanılacağı, anonimliklerinin nasıl korunacağı ve özellikle kendilerinden beklenenin ne olduğu konusunda açık ve net bilgiler verilmelidir (Li 2004: 303).

Yinelenen sorular sorma stratejisi de katılımcıların dürüstlüğüne benzer şekilde elde edilecek verinin güvenilirliğini denetlemeye yönelik bir stratejidir. Krefting'e (1991: 218) göre bir araştırmacı sorularına aldığı yanıtlardan emin olmak için görüşme sürelerini uzatarak, önceden sorduğu soruları farklı şekillerde yeniden kurgulayarak olumlu ve olumsuz cevaplar arasındaki tutarlılığı kontrol etmelidir. Bir diğer yöntem olan olumsuz vaka analizi araştırmanın şablonuna uymayan yapı-

ların araştırılmasıdır. Patton'a (1999: 1192) göre ortaya konan modele uymayan bu olumsuz vakalar araştırmacının model anlayışını zenginleştirirken kuralı genişletebilir, şüpheli hale getirebilir veya değiştirebilir ancak etkisi ne olursa olsun araştırmacıyı bütünü anlamaya daha da yaklaştırır.

Güvenilirlik adına yapılan uygulamaların en yaygın olanlarından birisi olan akran denetimi, araştırma sürecinin ve bulgularının araştırma yöntemlerine dair bilgisi ve deneyimi olan tarafsız kişilerle paylaşılması ve onların fikirlerine başvurulmasıdır. Li'ye (2004: 304) göre araştırmacı sürekli benzer çalışmalar yapan profesyonellerle iletişim halinde olmalı ve çalışmasına dair ortaya çıkmasına yardımcı olabilecekleri soruları cevaplamaya çalışmalıdır. Bu sayede onların katkılarıyla çalışma geliştirilebilecek ve problem yaratabilecek hususlar tespit edilebilecektir (Krefting 1991: 219). Araştırmacının yorumu da akran denetimi gibi dış değerlendirmelere ek olarak araştırmacının kendisinin de araştırmasının ilerleyişini sürekli takip etmesi ve yorumlamasıdır. Araştırmacı bu sayede araştırmasının ve kendisinin ilerleyişi, uyguladığı yöntemlerin işlevliliği üzerine çıkarımlar yapabilir (Shenton 2004: 68).

Bir diğer strateji ise okuyucunun araştırmacının geçmişi ve deneyimi hakkında bilgilendirilmesidir. Araştırmacının belirli bir konu üzerinde neden çalıştığı, ne gibi bağlantıları olduğu, kişisel deneyimleri, ne kadar eğitilmiş olduğu gibi araştırmacıya yöneltilebilecek pek çok soruya yanıt verebilmek için araştırmanın raporunda araştırmacı ile ilgili bu gibi bilgilere de yer verilmesi gerekmektedir (Patton 1999: 1198). Araştırmacı hakkında bilgi sahibi olan okuyucu, araştırmacının araştırmasında nerede durduğu ve bu araştırmayı ne ölçüde yeterlilikle yürüttüğü gibi pek çok konuda fikir sahibi olabilecektir. Williams ve Morrow (2009: 579), bir araştırmada güvenilirlikten bahsedebilmek için katılımcıların söyledikleri ile araştırmacının söylediklerini ne şekillerde yorumladığı arasında bir denge olması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Bu dengeyi sağlamak için gerçekleştirilen katılımcıların kontrolü katılımcılardan toplanan verinin katılımcılara geri sunulmasıdır (Kornbluh 2015: 399).

Güvenirliliği sağlamanın bir başka yolu ise araştırma konusunun kapsamlılığıdır. Araştırmanın yapısının, katılımcılarının ve araştırmanın konusunun detaylı ve kapsamlı şekilde okuyuculara sunulması gerekmektedir (Creswell ve Miller 2000: 128). Son olarak, Williams ve Morrow (2009: 580) bulguların literatürle kıyaslanmasını, bir araştırmanın sonuçlarının mevcut yazınla ne kadar ilişkili olduğunun dikkate alınması olarak tanımlarken, Shenton (2004: 69) önceden aynı yerde ya da aynı örnekleme uygulanmış benzer çalışmaların sonuçlarını, elde edilmiş bulgula-

rın değerlendirilmesi ve tutarlılığının kontrol edilmesi açısından önemli kaynaklar olarak nitelendirmektedir.

AKTARILABİLİRLİK

Nitel araştırmalarda aktarılabilirlik, araştırma bulgularının bir gruptan diğerine aktarılabilmesi ile doğrudan ilintilidir (Lincoln ve Guba 1985). Payton (1979) aktarılabilmeyi dış geçerlilik ile açıklamakta, örneklemde elde edilen bulguların evrene genellenebilmesi olarak tanımlamakta ve bunun sağlanmasında örnekleme tekniğinin önemine dikkat çekmektedir.

Nitel çalışmalarda aktarılabilirlik ile ilgili iki farklı görüş bulunmaktadır. Pozitivist görüşe göre nitel araştırmaların bulguları belirli küçük bir örnekleme ve alana özgü olduğu için bulguları ve sonuçları diğer durumlara ya da nüfusa genellemek mümkün değildir (Shenton 2004: 69). Araştırılan her durum benzersizdir ve genellemeye çok az uygundur (Krefting 1991: 216). Post-pozitivistler ise nitel araştırmalar için genellenmenin mümkün olduğunu savunmakta ve genelleme kelimesi yerine aktarılabilme kavramını öne sürmektedirler (Devers 1999: 1165). Araştırılan her durum benzersiz olmasına rağmen, örneklem daha geniş bir grubu temsil etmektedir. Dolayısıyla nitel araştırmalarda dış geçerlilik göz ardı edilmemeli ve aktarılabilme ölçütü ile dış geçerlilik sağlanmalıdır (Denscombe 2010: 301).

TUTARLILIK

Nitel araştırmalarda geçerlilik ve güvenilirlik ölçütlerinden üçüncüsü olan verinin tutarlılığı, araştırma aynı katılımcılarla ya da benzer bağlamda tekrar edildiğinde tutarlı sonuçlar ortaya çıkıp çıkmayacağını göstermektedir (Krefting 1991: 216; Charles 1995; Meriam 1995: 55; Berg 2000: 93; Stenbacka 2001: 552; Golafshani 2003: 599; Taylor ve Wallace 2007: 119). Diğer bir deyişle, eğer çalışmalarda aynı içerik, aynı yöntem ve aynı katılımcılar ile benzer sonuçlar elde ediliyorsa, çalışmanın güvenilir ve tutarlı olduğu sonucuna varılabilir (Brink 1993: 35; Shenton 2004: 71). Lincoln ve Guba'ya (1985) göre güvenilirlik, araştırma sonuçlarını etkileyebilecek tüm faktörler kontrol altında tutulduğunda ve araştırma araştırmacının tarif ettiği gibi tekrarlandığında elde edilen bulguların önceki bulgularla olan benzerlik ya da tutarlılık derecesidir. Lincoln ve Guba(1985) güvenilirlik (credibility) ve tutarlılık (dependability) arasında yakın bağlar olduğunu vurgulamakta ve güvenirliliğin odak grup ve bireysel mülakat gibi örtüşen yöntemlerin bir arada kullanılması ile sağlanacağını belirtmektedirler (Shenton 2004: 71).

Güvenirliliğin sağlanması için gerekli olan diğer bir ölçüt ise okuyucunun araştırmacı tarafından izlenen karar aşamalarını takip edebilmesidir (Thomas ve Magilvy

2011: 153). Okuyucuların yöntemleri ve etkinliğini anlayabilmeleri için araştırmacı metinde araştırmanın tasarım, uygulama ve planından bahsetmelidir. Daha sonra veri toplama sürecinin işlemsel detayı ile alanda ne yapıldığı ayrıntılı bir şekilde anlatılmalıdır. Son olarak, araştırmacının öz değerlendirmesi ile yürütülen araştırma sürecinin etkinliği sorgulanmalıdır (Shenton 2004: 71).

Thomas ve Magilvy'e (2011: 153) göre güvenilirliğin karşılanması için araştırmanın amacının tanımlanması, katılımcıların neden ve nasıl seçildiği, verinin nasıl ve ne kadar sürede toplandığı, verinin nasıl ayıklanıp analize dönüştürüldüğünün belirtilmesi, araştırma bulgularının yorumlanması ve sunumunun ele alınması ile verinin güvenilirliğinin temin edilmesi için uygulanan belirli tekniklerin açıklanması gerekmektedir.

DOĞRULANABİLİRLİK

Nitel araştırmalardaki doğrulanabilirlik kavramı araştırmacının tarafsız olma kaygısı ile aynı anlamda kullanılmaktadır (Shenton 2004: 72). Tarafsızlık araştırma bulgularının araştırmacının önyargıları, güdülleri, çıkarları veya bakış açısı doğrultusunda değil, sadece katılımcıların verdiği cevaplar ve araştırmanın şartları doğrultusunda elde edilme derecesi olarak tanımlanmaktadır (Guba 1981: 80). Krefling'e (1991: 217) göre, nitel araştırmalarda tarafsızlık önyargıları en aza indirmek amacıyla araştırmacı ile katılımcılar arasında uygun bir mesafe olması anlamına gelmekte ve örneklemin rastgele seçilmesi gibi usullerin gerçekleştirilmesi ile sağlanmaktadır. Dolayısıyla tarafsız bir araştırmacı hem araştırmadan etkilenmeyen, hem de araştırmayı etkilemeyen biri olarak bilimsel olarak mesafelidir (Krefling 1991: 217). Lincoln ve Guba (1985) ise nitel araştırmalardaki tarafsızlık vurgusunu araştırmacıdan veriye yöneltilmişler, araştırmacının yansızlığından ziyade verinin tarafsızlığını savunarak tarafsızlık ölçütünü doğrulanabilirlik olarak adlandırmışlardır.

Guba (1981: 81) tarafsızlığın büyük ölçüde yöntem bilim ile sağlandığını, eğer yöntemler izah edilmişse, herkesin incelemesine açıksa, yinelenenirse, araştırmacı ile katılımcı arasında doğrudan bir ilişki yok ise tarafsızlığın karşılandığını belirtmektedir. Araştırmanın tarafsız olabilmesi araştırmacının ön yargılarının ve yanlı olma ihtimalinin bertaraf edilmesi ile mümkündür (Guba 1981: 81).

Araştırmalarda doğrulanabilirlik ölçütünün karşılanması için uygulanması gereken bazı stratejiler söz konusudur (Shenton 2004: 72). Bunun için öncelikle araştırmacının inanç ve varsayımlarının belirtilmesi gerekmektedir. Araştırmanın başında öngörülen sonuçlara bulgularda ulaşıp ulaşılmadığı belirtilmeli ve bulgulardan elde edilen sonucun araştırmacının bakış açısını nasıl değiştirdiği açıklan-

malıdır (Guba 1981: 87). Nicel araştırmalardaki yapısal geçerliliğe benzer bir şekilde nitel araştırmalarda araştırmacı araştırmayı etkileyen kendi önyargılarını eleştirebilmeli ve yansıtılabilmelidir (Thomas ve Magilvy 2011: 154). Ayrıca araştırmanın başında öngörölen fakat verilerden ulaşılamayan teoriler açıklanmalıdır (Shenton 2004: 72). İkinci olarak, doğrulanabilirlik ölçütünün sağlanabilmesi için araştırma yöntemlerinin sınırlılıklarının ve bunların potansiyel etkilerinin belirlenmesi gerekmektedir (Shenton 2004: 72). Bulguların diğer durumlara ya da katılımcılara genellenebilmesini engelleyen sınırlılıklara özellikle nitel çalışmalarda değinilmesi yerinde olacaktır (Elliott Fischer ve Rennie 1999: 223). Daha sonra, uygulanan yöntemin diğer veri toplama yöntemleri yerine neden tercih edildiğinin belirtilmesi için araştırma yöntemlerinin derinlemesine aktarılması gerekmektedir (Shenton 2004: 72). Son olarak, uygulanabilecek bir diğer strateji de bulgular üzerenden şematik bir model oluşturulmasıdır. Buna göre, araştırma süresince alınan kararların ve prosedürlerin şematik olarak gösterilerek izlenen sürecin adım adım takip edilmesine imkân verilmesi araştırmanın doğrulanabilirliğini arttırmaktadır (Shenton 2004: 72). Ayrıca araştırmadan elde edilen bulgular ve onları açıklayan teoriler üzerenden şematik bir model oluşturulmalıdır.

YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı, Anatolia’da yayınlanan, nitel araştırma yöntemleri kullanılan çalışmaların Shenton’ın (2004) geliştirmiş olduğu güvenilirlik ölçütleri açısından değerlendirilmesidir. Araştırma kapsamında ele alınan araştırma alanının seçim nedeni, Anatolia’nın Türkiye’de kuruluş yılı itibariyle en eski ve kesintisiz yayın yapan öncü bir dergi olmasıdır. Çalışmada yer alan araştırmacıardan birisinin ilgili dergide editörlük yapması ve diğer yazarların da turizm alanında çalışmalar yapıyor olmaları önemli kıstaslar arasındadır.

Çalışma, turizm alanında nitel araştırma yöntemleri kullanılarak oluşturulmuş akademik çalışmaların yıllar bazında güvenilirlik ve geçerlilik kapsamında nasıl bir değişime tabi olduğunu ortaya çıkarabilmek adına önem arz etmektedir. Bu kapsamda Shenton’ın (2004) Guba’dan (1981) esinlenerek oluşturduğu nitel araştırmalarda güvenilirlik ve geçerlilik ölçütleri bu araştırmaya uyarlanmış ve nitel yöntem kullanılarak gerçekleştirilen 31 çalışma tespit edilerek değerlendirme altına alınmıştır. Guba’nın (1981) geliştirdiği “güvenilirlik modeli” çerçevesinde dört temel ölçüt (güvenilirlik, aktarılabirlik, tutarlılık ve doğrulanabilirlik) yer alması ile beraber, Shenton (2004) bu dört temel ölçütün altında 27 alt ölçüt oluşturmuştur. Bu doğrultuda güvenilirlik için 14, aktarılabirlik için altı, tutarlılık için iki ve son olarak doğrulanabilirlik için beş alt ölçüt bulunmaktadır.

Bu çalışmada yapılan analizlerde güvenilirlik ölçütü altındaki “üstlere bilgi verme” ve “akran denetimi” alt maddeleri birbirine yakın olduğu düşünülmüş ve “akran denetimi” başlığı altında birleştirilmiştir. Çalışmada diğer üç temel ölçütün altındaki alt maddeler ise değiştirilmeyerek toplam 26 alt ölçüt temel alınarak değerlendirme yapılmıştır. Oluşturulan değerlendirme formu alanında uzman iki akademisyenin görüşü de alınarak son hâlini almıştır. Alt ölçütlerden, hem güvenilirlik hem de doğrulanabilirlik ana ölçütü altında yer almakta olan “üçleme”, bulgular yorumlanırken sadece güvenilirlik başlığı altında ele alınmıştır.

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak doküman incelemesi yapılmıştır. Toplanan veriler ise betimsel analiz ile işlenmiştir. Son olarak, bulgular çalışmalardan örnek alıntılar yapılarak yorumlanmıştır. Doküman incelemesi tek başına bir veri toplama tekniği olarak ele alınabileceği gibi, aynı zamanda araştırmanın temel sorunsalı çerçevesinde de araştırmaya dahil edilebilir (Yıldırım ve Şimşek 2013). Araştırma kapsamında kullanılan betimsel analiz ise elde edilen bulguların düzenlenmiş ve yorumlanmış halinde okuyucuya sunulmasıdır (Büyüköztürk 2007). Bu doğrultuda 30.11.2015-05.02.2016 tarihleri arasında, Anatolia'nın 1990-2015 yılları arasında yayınlanan tüm sayılarına derginin resmi internet sitesinden ulaşılmıştır (anatoliajournal.com/atad/ 2016). Bu çalışmada bibliyografi türündeki ve çeviri olan araştırmalar kapsam dışında tutulmuştur.

İlk olarak rastgele seçilen iki çalışma deneme amaçlı değerlendirmeye alınmıştır. Bu değerlendirmeler esnasında, kesin olarak kullanılacak alt ölçütlere ve ölçütlerin çalışmalarda nasıl tespit edilebileceğine karar verilmiştir. Çalışmanın her aşamasında ölçütler yeniden gözden geçirilmiş, ortaya yeni durumlar çıktığında tüm çalışmalar geriye dönülerek revize edilmiştir. Tüm çalışmalar yedi araştırmacının katıldığı toplam dokuz adet toplantı sonucunda her bir alt ölçüt üzerinde fikir birliği sağlanana kadar tartışılarak analiz edilmiştir. Çalışmalar analiz edilmeden önce tüm araştırmacılar tarafından okunmuş, ardından analiz sürecinde her bir çalışmaya 40 ila 90 dakika süre ayrılmıştır. Değerlendirme sonucunda alt ölçütler “Var”, “Yok” veya “Ölçülemez” şeklinde sınıflandırılmıştır. Üç boyutta işaretleme yapılan kontrol listesinden elde edilen bulguların frekans analizi yapılarak, mevcut durum ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

BULGULAR

Anatolia'da 1990-2015 yılları arasında yayınlanan 31 nitel araştırma tespit edilerek 26 ölçüt üzerinden değerlendirilmiştir. Yapılan frekans analizi sonucunda elde edilen bulgular Tablo 3'te sunulmaktadır.

Tablo 3: Nitel Çalışmaların Ölçütlere Göre Değerlendirilmesi

Temel Ölçütler	Alt Ölçütler	Var		Yok		Ölçülemez		Toplam	
		n	%	n	%	n	%	n	%
Güvenilirlik	Yöntemde Uygun Kurgulama	22	71	9	29	0	0	31	100
	Uygulama Alanını Tanıma	5	16	26	84	0	0	31	100
	Uygulama Alanının Seçimi	25	81	6	19	0	0	31	100
	Üçleme	13	42	18	58	0	0	31	100
	Katılımcıların Dürüstlüğü	4	13	22	71	5	16	31	100
	Yinelenen Sorular	0	0	24	77	7	23	31	100
	Olumsuz Vaka Analizi	7	23	24	77	0	0	31	100
	Akran Denetimi	8	26	23	74	0	0	31	100
	Araştırmacının Yorumu	2	6	29	94	0	0	31	100
	Araştırmacının Geçmiş ve Deneyimi	1	3	30	97	0	0	31	100
	Katılımcıların Kontrolü	4	13	22	71	5	16	31	100
	Araştırma Konusunun Kapsamlılığı	27	87	4	13	0	0	31	100
Bulguların Literatürle Kıyaslanması	15	48	16	52	0	0	31	100	
Aktarılabirlik	Kurum/İşletme Sayısının Belirtilmesi	20	64	7	23	4	13	31	100
	Katılımcılarla İlgili Kısıtlar	16	52	15	48	0	0	31	100
	Katılımcı Sayısı	25	81	6	19	0	0	31	100
	Veri Toplama Yöntemlerinin Uygulanışı	29	94	2	6	0	0	31	100
	Yöntemin Uygulanma Süresi	9	29	22	71	0	0	31	100
	Verinin Toplandığı Zaman Aralığı	12	39	19	61	0	0	31	100
Tutarlılık	Örtüşen Yöntemlerin	8	26	23	74	0	0	31	100

		Kullanılması							
Doğrulanabilirlik	Çalışma Tasarımının Detaylıca Tanımlanması	22	71	9	29	0	0	31	100
	Üçleme	13	42	18	58	0	0	31	100
	Araştırmacının İnanç ve Varsayımları	15	48	16	52	0	0	31	100
	Yöntemin Sınırlılık ve Potansiyel Etkileri	12	39	19	61	0	0	31	100
	Yöntemin Derinlemesine Aktarılması	16	52	15	48	0	0	31	100
	Diyagram	7	23	24	77	0	0	31	100

İlgili araştırmalar, güvenilirlik ana ölçütü kapsamında 13 alt ölçüt üzerinden değerlendirilmiştir. İlk olarak yöntemde uygun kurgulama ölçütü açısından yapılan değerlendirmede, çalışmaların 22 (%71) tanesinde, araştırmacıların kullandıkları yöntemi nasıl kurguladıklarına dair verilmiş bir bilgi bulunamamıştır. Özellikle 2004 yılına kadar yapılmış olan 13 çalışmanın 9'unda araştırmada kullanılan yöntemin nasıl kurgulandığına dair bir bilgiye ulaşılamazken, bu tarihten sonra yapılmış olan tüm çalışmalarda ise bu konuya dair bir bilginin yöntem kısmında verildiği görülmektedir. Aşağıda bir örnek verilmektedir:

“Görüşme formunun oluşturulmasında sorular, araştırmacının yazın taramasından ve Tara-roğlu'nun (2006: 236-237) görüşme formundan oluşturulmuş ve bağımsız iki akademisyenin görüşleri doğrultusunda son halini almıştır.” (Çalışma 22)

Uygulama alanını tanıma ölçütü açısından yapılan değerlendirmede, çalışmaların 26 (%84) tanesinde araştırmacıların uygulama alanını tanıdıklarına dair bir bilgi vermedikleri sonucu ortaya çıkarken, sadece tamamı 2009 yılından sonra yayınlanmış olan 5 (%16) çalışmada araştırmacıların bu konuda bilgi verdikleri sonucu ortaya çıkmıştır. Bu sonucun ortaya çıkmasında, araştırmacıların çoğunun uygulama alanını tanyor olmalarının beklenmesine karşın, bunu çalışmalarına yansıt-mamış olabileceği ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır. Engelli turistlere yöne-lik yapılmış bir çalışmada, yazar uygulama alanını tanıdıklarını şu ifadeyle çalışma-sında yansıtmıştır:

“Görüşmeler, projenin engelli eğitim uzmanı olan bu çalışmanın ikinci yazarı tarafından ger-çekleştirilmiştir.” (Çalışma 27)

Uygulama alanının seçimi ölçütü açısından yapılan değerlendirmede, çalışmaların 25 (%81) tanesinde araştırmacıların uygulama alanına uygun örnekleme nasıl seçtiklerini belirten bilgileri verdikleri saptanmıştır. Çalışmaların 6 (%19) tanesinde ise araştırmacıların örnekleme seçimleriyle ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Aşağıda bir örnek verilmektedir:

“Görüşmecilerin seçiminde herhangi bir yöntem uygulanmamış, Akyaka sokaklarında rastgele rastlanılan kişiler, araştırma hakkında kısaca bilgilendirilmiş ve onlara araştırmaya katılmak isteyip istemedikleri sorulmuştur. Görüşmeye katılabilmeleri için katılımcılarda, çalışmanın yerel toplum kavramına uygun olarak, tüm yıl Akyaka’da yaşıyor olmaları koşulu aranmıştır.” (Çalışma 14)

Çalışmalar üçleme ölçütü açısından incelenirken; yöntemde, alanda, araştırmacıda veya kişide birden çok seçeneğin bir arada kullanılıp kullanılmadığına bakılmıştır. Buna göre 13 (%42) çalışmada üçleme kullanıldığı tespit edilmiştir. Bir çalışmada yöntemde farklı çeşitlerin kullanımı şu şekilde açıklanmıştır:

“...Bu amaç doğrultusunda araştırmada iki çeşit birincil veri toplama yöntemi kullanılmıştır. Anket uygulaması “nicel (kantitatif) araştırma yöntemi” olarak sayısal bilgilerin elde edilmesinde kullanılırken; mülâkat, katılımcı gözlemleri ve merkezi grup tartışmaları “nitel (kalitatif) araştırma yöntemleri” olarak konuyla ilgili bilgilerin elde edilmesinde kullanılmıştır.” (Çalışma 31)

Bundan başka karşılaşılan diğer bir üçleme çeşidi ise, uygulama alanında çalışmanın farklı grupları kapsayacak şekilde gerçekleştirilmesidir. Bunu gösteren bir başka çalışmadan alınmış bir örnek şu şekildedir:

“Bulguların farklı kaynaktan alınan veriler ile uyumuna bakılması bakımından araştırma üç grup (yerel halk, işletme sahipleri/yöneticileri, yerel yönetim) üzerinde yürütülmüştür.” (Çalışma 25)

Katılımcıların dürüstlüğü ölçütü açısından yapılan değerlendirmede, çalışmaların 22(%85) tanesinde, araştırmacılar katılımcıların verdikleri cevapların güvenilirliğini sağlamak için aldıkları önlemler hakkında herhangi bir bilgiye yer vermemişlerdir. Sadece 4 (%15) çalışmada buna yönelik bilgiler olduğu ortaya çıkmıştır. Bu dört çalışmanın tamamı 2011 yılından sonra yayınlanmıştır. Bu sonucun ortaya çıkmasındaki en önemli nedenlerinden bir tanesi araştırmacıların katılımcıların dürüstlüğü ile ilgili gerekli önlemleri almalarına rağmen, çalışmalarında bunları belirtmeye ihtiyaç duymamış olmaları veya hiç önlem almamış olmaları olabilir. Her hâlükârda bu ölçütün kullanılmasının ve çalışmalarda belirtilmesinin öneminin son yıllarda anlaşılmaya başlandığı sonucu görülmektedir. Bu ölçüte yönelik bir uygulama şu sözlerle ifade edilmiştir:

“Görüşmeler katılımcıların uygun gördükleri saatlerde ve çalışma ofislerinde gerçekleştirilmiştir. ... Görüşmelerin etkin gerçekleştirilebilmesi için fiziki ve beşeri unsurların araştırmanın amacına uygunluğu sağlanmıştır. Görüşmeler sırasında katılımcılara yöneltilen sorulara verilecek yanıtların sadece araştırma amacı ile kullanılacağı ve bu bulgular yorumlanırken herhangi bir şekilde isim / soy isim / işletme / kurum adının kullanılmayacağı ifade edilerek görüşmenin güven içinde gerçekleşmesi amaçlanmıştır.” (Çalışma 22)

İncelenen çalışmaların hiçbirinde araştırmacıların çalışmalarında kullandıkları soruların yinelenerek cevabın teyit edilmesine benzer bir uygulama hakkında bilgiye ulaşılamamıştır. Bununla beraber yinelenen sorular ölçütünün anket gibi nicel çalışmalarda gerekli ve geçerli bir yöntem olmasına karşın, söz gelimi birebir mülakat yapılan nitel çalışmalarda karşıdakini aptal yerine koyma şeklinde anlaşılacak olumsuz bir sonuca sebep olabileceği veya çalışmanın uzamasını istemeyen katılımcılar sebebiyle zamanı kısıtlı olan araştırmacının feragat etmiş olabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır. 7 adet (%23) çalışma ise doğası gereği katılımının olmaması sebebiyle soru sorulmadığından, bu ölçüt bakımından değerlendirilememiştir.

Olumsuz vaka analizi ölçütü açısından yapılan değerlendirmede, çalışmaların sadece 7 (%23) tanesinde olumsuz vaka analizi yapıldığı, 24 (%77) çalışmada ise buna dair bir bilginin olmadığı sonucu ortaya çıkmıştır. Olumsuz vaka analizi yapıldığı ifade edilen çalışmaların tamamı 2004 yılından sonra yayınlanmıştır. Bir araştırmacı olumsuz vaka analizi tekniği ile çalışmasını nasıl geliştirdiğini şu şekilde anlatmaktadır:

“Ancak derinlemesine mülakat tekniğinin kullanılmış olmasına bağlı olarak, yöneticilerin farklı deneyim ve birikimleri neticesinde, görüşme esnasında ortaya çıkan sorular da araştırmada elde edilen bulguların kapsamını genişletme konusunda faydalı olmuştur.” (Çalışma 19)

Akran denetimi ölçütü açısından yapılan değerlendirmede, çalışmaların 8 (%26) tanesinde araştırmacılar akran denetimi yaptıklarını belirtirken, 23 (%74) çalışmada ise buna yönelik bir ifade bulunamamıştır. Öte yandan son iki yılda (2014-2015) yayınlanmış olan altı çalışmanın tamamında akran denetimi yapıldığına dair ifadeler bulunduğu dikkat çekmektedir. Bu durum yine geçmişte akran denetimi yapılmış olsa bile bunun ifade edilmemesi şeklinde bir anlayışın var olduğunu ancak günümüzde bunun değiştiğini ortaya koymaktadır. Bu ölçüte yönelik bir çalışmadan alınmış ifade şu şekildedir:

“Görüşme formu geliştirilirken uzman akademisyenler ve sektör temsilcileri ile bir araya gelinmiştir.” (Çalışma 24)

Araştırmacının yorumu ölçütü açısından yapılan değerlendirmede, çalışmaların sadece 2 (%6) tanesinde araştırmacıların yaptıkları çalışmayı çeşitli aşamalarda değerlendirdiklerini gösteren ifadeler kullandıkları görülürken, 29 (%94) çalışmada ise buna yönelik bir ifadeye rastlanmamıştır. Bununla beraber, bir çalışmanın araştırmacı tarafından her aşamada değerlendirilmesi ve incelenmesinin yazım sürecinin kaçınılmaz bir aşaması olduğu düşünülebilir. Bu nedenle araştırmacıların bu ölçütü yerine getirmedikleri değil, sadece bunu belirtmeye gerek duymadıkları söylenebilir.

Araştırmacının geçmişi ve deneyimi ölçütü açısından yapılan değerlendirmede, çalışmaların sadece bir (%3) tanesinde, araştırmacı çalıştığı alan hakkında deneyimi olduğunu belirtmiştir. 30 (%97) çalışmada ise araştırmacıların çalıştıkları alan hakkında deneyimleri olup olmadığı konusunda bilgiye rastlanılmamıştır. Bu konu şöyle ifade edilmektedir:

“Bu seçimde araştırmacıların bölge sınırları içinde yaşaması, dolayısıyla yöreyi daha önceden bilmesi, tanınması ve yöre hakkında deneyimlerinin olması etkili olmuştur. ... Diğer taraftan araştırmacıların durum çalışması yapılan çiftliklerle, daha önceki deneyimlerine kadar uzanan bir etkileşim süreci söz konusudur.” (Çalışma 18)

Katılımcıların kontrolü ölçütü açısından yapılan değerlendirmede, çalışmaların 4 (%15) tanesinde araştırmacıların yaptıkları uygulamanın son hâlini yayınlamadan önce katılımcılara teyit ettirdikleri sonucu ortaya çıkarken, 22 (%85) çalışmada böyle bir uygulamaya rastlanmamıştır. Bu ölçütte dikkat çeken bir durum ise katılımcı sayısının az ve çalışma doğası gereği kim olduğunun belli olduğu durumlarda bu ölçütün daha rahat uygulanabildiğidir. Nitekim özellikle rastgele seçilmiş turist veya yerel halk gibi katılımcılarla yapılan çalışmalarda anonimlik prensibi ön plânda olduğu için katılımcının iletişim bilgileri alınmayabilmektedir. Bazı çalışmalar, doğası gereği katılımcı olmamasından dolayı bu ölçüt açısından ölçülememiştir. Katılımcı kontrolüne yönelik bir çalışmada geçen bir ifade şöyledir:

“Araştırma ile ilgili metin tamamlandıktan sonra onay için acente ile paylaşılmış ve kendilerinden yayımlanacak metinle ilgili onay alınmıştır.” (Çalışma 23)

Araştırma konusunun kapsamlılığı ölçütü açısından yapılan değerlendirmede, 27 (%87) çalışmada, araştırmaların konusunun kapsamlı bir şekilde verildiği yorumu yapılırken, 4 (%13) çalışmada araştırma konusunun kapsamlı bir şekilde aktarılmadığı görüşü ortaya çıkmıştır.

Bulguların literatürle kıyaslanması ölçütü açısından yapılan değerlendirmede, 15 (%48) çalışmada araştırmacılar sonuçlarını geçmiş çalışmalarla kıyasladıkları görülmüşken, çalışmaların 16’sında (%52) ise araştırmacılar sonuçlarını geçmiş

çalışmalarla kıyaslamadıkları sonucu ortaya çıkmıştır. Özellikle 1990'lı yıllarda yapılmış olan dokuz nitel çalışmanın hiçbirinde bulguların literatürle kıyaslandığına dair bir ifade saptanamamıştır. Bir çalışmadan bu ölçütü ilgili yapılan alıntı şu şekildedir:

"...Shah ve diğerlerinin (2006) görüşü ile benzer şekilde, müşteri merkezli işletmelerin, müşteri sadakati ile uzun dönemli kârlılık sağlayabileceğini belirten bir görüş ise şöyledir..." (Çalışma 19)

Aktarılabirlik ana ölçütü kapsamında altı alt ölçüt yer almaktadır. Bu ölçütlerden ilkinde göre, çalışmaların 20 (%74) tanesinde araştırmacılar verileri topladıkları kurum veya işletmelerin sayısını belirtirken, 7 (%26) çalışmada ise belirtmemişlerdir. Bazı çalışmalar ise araştırmada kurum veya işletme olmadığından ölçülememiştir. Nadiren bazı çalışmalarda verilerin toplandığı kurumların kimlik bilgilerinin verildiği de tespit edilmiştir. Çalışmaya katılan kurum sayısının belirtilmesine dair bir örnek şu şekildedir:

"... Türkiye'ye yönelik tur düzenleyen 56 tur operatörünün seyahat rehberinden adresleri alınmıştır. ... tur katalogları istenmiş, bu isteğe 56 tur operatöründen 36'sı (%64) olumlu cevap vermiştir." (Çalışma 3)

Araştırmacıların 16 (%52) çalışmada katılımcılar ile ilgili kısıtları belirtirken, 15'nde (%48) ise bunları belirtmediği sonucu ortaya çıkmıştır. Kısıtların belirtildiği çalışmalardan yapılan ilgili bir alıntı şu şekildedir:

"... bu işletmelerin faaliyet alanları ve niteliklerindeki farklılıklar nedeniyle tüm araştırma kapsamına alınamamıştır." (Çalışma 12)

Araştırmacılar 25 (%81) çalışmada uygulama alanına konu olan katılımcı/doküman v.b. sayısını belirtirken, sadece 6 (%48) çalışmada bu sayının belirtilmediği sonucu ortaya çıkmıştır. Bir çalışmadan katılımcı sayısının belirtilmesine yönelik alınmış bir ifade şu şekildedir:

"Araştırma, beş yıldızlı konaklama işletmelerinde görevli 10 yabancı genel müdür ve onlara bağlı olarak çalışan 27 Türk departman müdürleriyle gerçekleştirilmiştir." (Çalışma 26)

Araştırmacılar 29 (%81) çalışmada veri toplama yönteminin nasıl uygulandığına dair bilgiye yer verirken, sadece 2 (%6) çalışmada bilgi görülmemiştir. Bununla ilgili çalışmalardan alınan bir örnek şu şekildedir:

"Bu işletmelerden merkezi İstanbul'da bulunan dördü ile birebir görüşülerek çalışılmıştır. Merkezi Kuşadası'nda bulunan bir işletme ise, anket çalışmasına faks yolu ile katılmıştır." (Çalışma 7)

Araştırmacılar 9 (%29) çalışmada uyguladıkları nitel araştırma yöntemlerinin uygulama süresi hakkında bilgiye yer verirken, 22 (%71) çalışmada bu bilgiye yer verilmemiştir. Bununla beraber 2008'e kadar yapılan çalışmalarda bu tür bir bilgiye hiç yer verilmezken, o tarihten sonra yapılmış 16 çalışmanın dokuzunda, yöntemin uygulama süresine dair bilgi verildiği saptanmıştır. Bir örnek ifade şu şekildedir:

“... her bir kişi için ortalama görüşme süresi, 15-60 dakika arasında değişmiştir.” (Çalışma 25)

Araştırmacılar 12 (%39) çalışmada verileri topladıkları zaman aralığı hakkında bilgiye yer verirken, 19 (%61) çalışmada ise böyle bir bilgiye yer verilmemiştir. Yöntemin uygulama süresi ölçütüne benzer bir şekilde, verinin toplandığı zaman (tarih) aralığı bilgisinin çalışmalarda verilmesi 2008 yılından sonra görülmektedir. Bu tarihten önce yapılmış 15 çalışmanın hiçbirinde zaman aralığı bilgisi yokken, bu tarihten sonra yapılan 16 çalışmanın 12'sinde (%75) bu bilginin verildiği dikkat çekmektedir. Bu çalışmaların bir tanesinde verinin toplandığı zaman aralığı kısaca şu şekilde aktarılmıştır:

“Görüşmelere 15.10.2011 tarihinde başlanmış ve 10.01.2012 tarihinde görüşmeler tamamlanmıştır.” (Çalışma 20)

Tutarlılık ana ölçütü sadece iki temelden meydana gelmektedir. Bunlardan, örtüşen yöntemlerin kullanılması ölçütü açısından yapılan değerlendirmede, sadece 8 (%26) çalışmada örtüşen yöntemlerin kullanıldığı, 23 (%74) çalışmada ise tek yöntem üzerinden analizlerin yapıldığı sonucu ortaya çıkmıştır. Bir çalışmada örtüşen yöntemlerin nasıl kullanıldığına dair verilen bir ifade şu şekildedir:

“Alan araştırması kapsamında dizinin çekildiği yer olan Muğla'nın Bozüyük beldesine toplam üç gezi yapıldı ve bu günlerde hem mülakat hem de bazı dizi sahnelerinin çekimine şahit olunarak yerinde gözlem gerçekleştirildi.” (Çalışma 16)

Bir diğer ölçüte göre, 22 (%71) çalışmada tasarımının detaylıca tanımlandığı yorumu yapılırken, 9 (%29) çalışmada ise tasarımın detaylı bir şekilde belirtilmediği görüşü ortaya çıkmıştır.

Doğrulanabilirlik ana ölçütü altında bulgular dört alt ölçüt üzerinden değerlendirilmiştir. Bunlardan ilk ölçüte göre, 15 (%48) çalışmada araştırmacının inanç ve varsayımlarına yer verildiği, 16 (%52) çalışmada ise bunun verilmemesi sonucu ortaya çıkmıştır. Araştırmacının çalışmanın başında kendi görüşünü (inanç ve varsayımını) yansıttığı düşünülen, bir referansa dayandırılmamış bir örnek şu şekilde verilebilir:

“Türkiye’de de destinasyon yönetim örgütlenmesi konusunun öneminin farkına varılmakla beraber henüz somut adımlar atılmadığı ortadadır.” (Çalışma 24)

Yapılan değerlendirmede, 12 (%39) çalışmada araştırma yönteminin sınırlılık ve potansiyel etkilerinin ne olacağına dair bilgilerin yer aldığı görülürken, 19 (%61) çalışmada ise buna yönelik bir ifadeye rastlanmamıştır. Bir çalışmadan bu ölçüte yönelik ifade şu şekilde alıntılanmıştır:

“İçine girilen çevreye araştırmacı olarak yabancı olunması, katılımcıların çekinceleri, özellikle Alman turistlerin çalışmaya katılmak istememesi ve bu durumların anket yapılmasını gerekli kılabileceğinin düşük olmasına neden olmuş ...” (Çalışma 17)

Araştırmacılar 16 (%52) çalışmada uyguladıkları nitel araştırma yöntemleri hakkında açıklayıcı bilgiye yer verirken, 15’inde (%48) ise buna değinmemişlerdir. 1990’lı yıllarda yapılan çalışmalarda yöntemlere dair pek bir açıklama görülmemişken, özellikle son üç yılda (2013-2015) yapılan 10 çalışmanın dokuz tanesinde yöntemin açıklanıyor oluşu dikkat çekmektedir. Bu konuda bilgi vermenin yine son dönemlerde üzerinde durulan bir tercih olduğu anlaşılmaktadır. İncelenen çalışmalardan yöntemin nasıl aktarıldığına dair verilebilecek bir örnek şu şekildedir:

“Odak Grup Çalışması, konu ile ilgili uzmanlık derecesinde olan bir yürütücü kontrolünde ve beyin fırtınası şeklinde tartışmalara da olanak sunan bir açık uçlu soru-cevap düzleminde gerçekleştirilmektedir. Katılımcı sayısı genellikle 6-8 arasındadır (Walle 2001).” (Çalışma 15)

TARTIŞMA VE SONUÇ

Nitel araştırmaların güvenilirlik ve geçerliliklerini ortaya çıkarmaya yönelik incelenen çalışmalarda, 1990-2006 yılları arasında yayınlananlar ile 2007’den sonraki yıllarda farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Genel olarak bütün değerlendirme ölçütleri için 2007 yılına kadar olan çalışmalarda alt ölçütlerin çoğunun yer almadığı görülmüştür. Bunun sebebinin nitel araştırmalarda güvenilirlik modelinin o dönem için yeni bir olgu olmasının ve bu ölçütlerin bilinirliğinin az olmasının olduğu söylenebilir. 2007-2015 yılları arasındaki çalışmalarda ise alt ölçütlere yönelik bilgilerin çalışmalarda ifade edilme sıklığının arttığı görülmüştür. Bu durum ise artık araştırmacıların nitel araştırmalarda güvenilirlik ve geçerlilik ölçütlerine daha bilimsel yaklaşımlarından ve önemini anlamış olmalarından kaynaklanabilir.

Araştırmanın bulguları ışığında, 1990-2006 yılları arasında toplam 13 çalışma olduğu, 2007-2015 yılları arasında ise toplam 18 çalışma olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda, araştırmacıların çalışmalarında nitel araştırma yöntemlerini 2007 yılından sonra daha fazla kullandığı sonucu ortaya çıkmıştır. Özellikle 2013-2015 yılları arasındaki kısa sayılabilecek bir zaman aralığında 10 adet nitel çalışmanın

olması dikkat çekicidir. Yayınlanan nitel çalışmaların sayısındaki artışa paralel olarak, 2011-2015 yılları arasındaki bazı çalışmalarda, güvenilirlik ve geçerlilik ölçütlerine teorik açıdan da vurgu yapıldığı saptanmıştır. Ayrıca alanda yayın yapabilmek adına güvenilirlik ve geçerlilik ölçütlerine yönelik yöntemsel gerekliliklerin artmasının da etkili olabileceği varsayımı yapılabilir.

Bu çalışmada ele alınmış olan güvenilirlik ve geçerlilik ölçütleri Shenton (2004) tarafından özellikle Guba'ya (1981) dayandırılarak oluşturmuş olup nitel araştırmalarda uygulanması ve ifade edilmesi gereken önemli stratejileri içermektedir. Buna karşın 1990-2006 yılları arasında yayınlanan 13 nitel çalışmanın hiçbirinde güvenilirlik ve geçerliği ölçmek için oluşturulan 26 ölçütün %50'sinden fazlasının karşılanmadığı saptanmıştır. 2007-2015 yılları arasındaki çalışmalarda ise 18 çalışmanın 14'ünün söz konusu ölçütlerin %50'sinden fazlasını karşıladığı görülmektedir. 1990-2006 yılları arasında yayınlanan çalışmaların ortalama olarak 26 ölçütün 5,6 (%22) tanesinin karşıladığı görülürken, 2007-2015 yılları arasındaki çalışmalarda ortalama olarak 14,6 (%57) ölçütün karşılanmakta olması dikkat çekmektedir.

Çalışmalar güvenilirlik açısından değerlendirildiğinde sadece 8 tanesinin söz konusu ölçütün alt ölçütlerinin %50'sinden fazlasını karşıladığı anlaşılmıştır. Özellikle 1990-2006 yılları arasındaki çalışmalarda güvenilirlik ölçütlerinin %50'sinden fazlasını karşılayan hiçbir çalışma bulunamamıştır.

Aktarılabilirlik açısından bakıldığında ise çalışmaların 24 tanesi söz konusu ölçütün alt ölçütlerinin %50'sinden fazlasını karşılamaktadır. Araştırmacıların çalışmalarında temel ölçütler açısından en fazla aktarılabilirlik ölçütüne çalışmalarında yer verdikleri sonucu ortaya çıkmıştır. Ayrıca, 2007-2015 yılları arasında yayınlanan çalışmaların tamamında söz konusu ölçütlerin %50'sinden fazlasının karşılandığı görülmektedir.

Tutarlılık açısından değerlendirildiğinde, sadece iki alt ölçüt bulunmakla beraber 1990-2006 yılları arasında yayınlanmış 13 çalışmanın yedi tanesinde bu ölçüte rastlanmamıştır. 2007-2015 yılları arasında yayınlanan çalışmaların tamamında ise söz konusu alt ölçütlerin en azından birinin karşılandığı görülmektedir. Nitel araştırma yöntemleri kullanan araştırmacıların 2007-2015 yılları arasında tutarlılık ölçütüne daha fazla önem verdiği belirtilebilir.

Doğrulanabilirlik açısından değerlendirildiğinde ise 1990-2006 yılları arasındaki çalışmaların hiçbirinde alt ölçütlerin %50'sinden fazlasının karşılanmadığı görülürken, 2007-2015 yılları arasındaki 18 çalışmanın 12'sinde söz konusu ölçütlerin %50'sinden fazlası karşılanmaktadır. Araştırmacıların güvenilirlik, aktarılabilirlik

ve tutarlılık ölçütlerinde olduğu gibi 2007-2015 yılları arasında doğrulanabilirlik ölçütüne de daha fazla önem verdikleri sonucu ortaya çıkmıştır.

Güvenilirlik ölçütü altında yer alan “uygulama alanını tanıma”, “katılımcıların dürüstlüğü”, “yinelenebilirlik sorular”, “olumsuz vaka analizi”, “araştırmacının geçmiş ve deneyimi” ve “katılımcıların kontrolü”; aktarılabilirlik ana başlığı altında “yöntemin uygulanma süresi”; tutarlılık ana başlığı altında “örtüşen yöntemlerin kullanılması” ve doğrulanabilirlik kapsamında “diyagram” alt ölçütlerine yönelik ifade sıklığının oldukça az olduğu yapılan analizler sonucunda görülmüştür. Çalışmanın aktarılabilirlik ve doğrulanabilirlik başlıkları altında yer alan alt ölçütlerine 1990-2006 yılları arasındaki çalışmalarda çok nadiren değinilirken, 2007-2015 yılları arasında yapılan araştırmaların neredeyse tamamında bu ölçütler ile ilgili ayrıntılı bilgiler verildiği ama tamamını ele alan çalışmanın bulunmadığı saptanmıştır. Çalışmalarında nitel araştırma yöntemi kullanan araştırmacılar nitel araştırmaların bazı temel basamaklarını uygulamış olsalar bile, çalışmalarında bunlara yer vermemiş olabilirler. Bununla birlikte nitel araştırma yöntemlerinde kullanılması gereken geçerlilik ve güvenilirlik ölçütlerinin tam olarak özümsememiş olması da bu duruma yol açabilir.

Yapılan değerlendirmede, sadece 7 (%23) çalışmada araştırmacıların elde ettikleri bulgular ile diyagram oluşturdukları, 24 (%77) tanesinde ise diyagram oluşturulmadığı sonucu ortaya çıkmıştır. Diyagram oluşturulduğu tespit edilen çalışmaların tamamı 2007 yılı ve sonrasında yayınlanmıştır.

ÇALIŞMANIN SINIRLILIKLARI VE GELECEKTE YAPILABİLECEK ÇALIŞMALARLA YÖNELİK ÖNERİLER

Günümüzde nitel araştırmalarda güvenilirlik ve geçerliğin sağlanabilmesi adına Guba (1981) ve Shenton'ın (2004) çalışmaları temel alınmaktadır. Bu araştırmada nitel araştırmalarda güvenilirlik ve geçerlilik ölçütleri olarak sadece Shenton'ın (2004) yapmış olduğu ölçütlerin baz alınarak çalışmaların analiz edilmesi bu çalışmanın temel sınırlılığını oluşturmaktadır. Bir diğeri ise araştırmacının sadece Anadolu'da yayınlanan nitel çalışmalar ile sınırlı olmasıdır. Ayrıca iki farklı nitel yöntem kullanılan araştırmalar da üçleme kapsamında değerlendirilmiş olması sebebiyle bu çalışma sınırlıdır. Son olarak çalışmanın kelime sınırı olması nedeniyle, ölçütlere yönelik ortalamaların tamamı verilememiştir. Ortaya çıkan bulguların turizm alanında yayınlanan diğer dergilerdeki nitel çalışmalar ile karşılaştırılarak analiz edilmesi daha sağlıklı sonuçlara ulaşılmasını sağlayacaktır. Çalışma ışığında, araştırmacılara gelecekteki nitel çalışmalarda yol göstermek amacıyla Tablo 4'tekine uygun bir kontrol süreci izlemeleri önerilebilir.

Tablo 4. Nitel Araştırmalarda Geçerlilik ve Güvenilirlik Sağlamak İçin Alınması Gereken Önlemler

GÜVENİRLİK	AKTARILABİLİRLİK	TUTARLILIK	DOĞRULANABİLİRLİK
Yöntem, araştırmanın niteliğine göre geliştirilmeli ve kurgulanmalı	Varsa uygulama yapılan kurum veya işletme sayısı belirtilmeli	İmkân dâhilinde aynı uygulama alanına farklı yöntemler uygulanmalı	İmkân dâhilindeyse üçleme yapılmalı
Uygulama yapılacak alan önceden tanınmalı	Varsa katılımcılarla ilgili kısıtlar net bir şekilde belirtilmeli	Çalışmanın tekrarlanabilmesi için süreçler ayrıntılı bir şekilde belirtilmeli	Araştırmacı varsa araştırma ile ilgili inanç ve varsayımlarını belirtmeli
Uygulama alanı ve/veya katılımcıların seçiminde tarafsız olunmalı	Varsa uygulama yapılan katılımcı veya doküman vs. sayısı belirtilmeli		Kullanılan yöntemin sınırlılıkları ve potansiyel etkileri belirtilmeli
İmkân dâhilindeyse üçleme yapılmalı	Veri toplama yöntemlerinin nasıl uygulandığı belirtilmeli		Kullanılan yöntem teorik olarak açıklanmalı
Katılımcıların dürüstlüğü-nü sağlamak için önlemler alınmalı	Veri toplama seanslarının ne kadar sürdüğü not edilmeli ve belirtilmeli		Bulgular üzerinden şematik bir model oluşturulmalı
Cevapların doğruluğu sorular tekrarlanarak teyit edilmeli	Uygulamanın hangi tarihte veya tarih aralığında gerçekleştirildiği belirtilmeli		
Ön çalışma yaparak eksiklikler ve hatalar giderilmeli			
Araştırma sürecinde uzman görüşüne başvurulmalı			
Araştırmanın her aşaması tekrar tekrar gözden geçirilmeli			
Araştırmacının konu ile ilgili geçmişten bir bağı varsa belirtilmeli			
Uygulama aşamasından sonra bulgular katılımcılara teyit ettirilmeli			
Araştırma konusu detaylı bir şekilde verilmeli			
Bulgular literatürle kıyaslanmalı			

KAYNAKÇA

- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E.(2012). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı, Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi (2016). Hakem Denetimli Makaleler. <http://www.anatolijournal.com/atad/?sayfa=anasayfa&lang=tr>, Erişim Tarihi: 30.11.2015-05.02.2016.
- Berg, B. L. (2000). *Qualitative Research Methods for The Social Science*. Boston, MA: Pearson.
- Brink, H. I. L. (1993). Validity and Reliability in Qualitative Research, *Curationis*, 16(2): 35-38.
- Büyüköztürk, Ş. (2007). *Sosyal Bilimler için Veri Analizi El Kitabı*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Campbell, T. (1997). Technology, Multimedia, and Qualitative Research in Education, *Journal of Research on Computing in Education*, 30(2): 122-132.
- Charles, C. M. (1995). *Introduction to Educational Research* (2nd ed.). San Diego: Longman.
- Creswell, J. W. (1998). *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among the Five Traditions*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Creswell, J. W. (2003). *Research Design: Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches* (2ndEd.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Creswell, J.W., Miller, D.L. (2000). Determining Validity in Qualitative Inquiry, *Theory into Practice*, 39(3): 124-130.
- Decrop, A. (1999). Triangulation in Qualitative Tourism Research, *Tourism Management*, 20: 157-161.
- Denscombe, M. (2010). *The Good Research Guide for Small-Scale Social Research Projects*. Berkshire: Open University Press.
- Devers, K. J. (1999). How Will We Know "Good" Qualitative Research When We See It? Beginning the Dialogue in Health Services Research, *HSR: Health Services Research*, 34(5): 1153-1188.
- Elliott, R., Fischer, C. T. ve Rennie, D. L. (1999). Evolving Guidelines for Publication of Qualitative Research Studies in Psychology and Related Fields, *British Journal of Clinical Psychology*, 38: 215-229.
- Firestone, W. A. (1993). Alternative Arguments for Generalizing from Data as Applied to Qualitative Research, *Educational Researcher*, 22(4): 16-23.
- Golafshani, N. (2003). Understanding Reliability and Validity in Qualitative Research, *The Qualitative Report*, 8(4): 597-606.
- Guba, E. G. (1981). Criteria for Assessing the Trustworthiness of Naturalistic Inquiries, *Educational Communication and Technology: A Journal of Theory, Research, and Development*, 29(2): 75-91.
- Healy, M., ve Perry, C. (2000). Comprehensive Criteria to Judge Validity and Reliability of Qualitative Research within the Realism Paradigm, *Qualitative Market Research: An International Journal*, 3(3), 118-126.
- Hoepfl, M. C. (1997). Choosing Qualitative Research: A Primer for Technology Education Researchers, *Journal of Technology Education*, 9(1), 47-63.
- Horsburgh, D. (2003). Evaluation of Qualitative Research, *Journal of Clinical Nursing*, 12(2):307-12.
- Kirk, J., ve Miller, M. L. (1986). *Reliability and Validity in Qualitative Research*. Beverly Hills: Sage Publications.
- Kornbluh, M. (2015). "Combating Challenges to Establishing Trustworthiness in Qualitative Research", *Qualitative Research in Psychology*, 12(4): 397-414.
- Krefting, L. (1991). Rigor in Qualitative Research: The Assessment of Trustworthiness, *The American Journal of Occupational Therapy*, 45(3): 214-222.
- Li, D. (2004). Trustworthiness of Think-Aloud Protocols in the Study of Translation Process, *International Journal of Applied Linguistics*, 14(3): 301-313.
- Lietz, C. A., Langer, C. L., ve Furman, R. (2006). Establishing Trustworthiness in Qualitative Research in Social Work Implications From a Study Regarding Spirituality, *Qualitative Social Work*, 5(4), 441-458.
- Lincoln, Y. S. ve Guba, E. G. (1985). *Naturalistic Inquiry*. Beverly Hills: SAGE Publications.
- Maxwell, J. A. (1992). Understanding and Validity in Qualitative Research, *Harvard Educational Review*, 62(3): 279-300.

- Mays, N., Pope, C. (1995). Rigour and Qualitative Research, *British Medical Journal*, 311: 9-12.
- Merriam, S. (1995). What Can You Tell From An N of 1 ? : Issues of Validity and Reliability in Qualitative Research, *PAACE Journal of Lifelong Learning*, 4: 50-60.
- Merriam S. B. (2013). *Nitel Araştırma* (S. Turan, Çeviri). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis*. C.A: Sage.
- Morse, J.M., Barrett, M., Mayan, M., Olson, K., Spiers, J. (2002). Verification Strategies for Establishing Reliability and Validity in Qualitative Research, *International Journal of Qualitative Methods*, 1(2): 13-22.
- Padgett, D. K. (1998). *Qualitative Methods in Social Work: Challenges and Rewards*. London: Sage.
- Patton, M.Q. (1999). Enhancing the Quality and Credibility of Qualitative Analysis, *Health Services Research*, 34(5):1189-1208.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative Research ve Evaluation Methods* (3rd ed.). John Wiley & Sons.
- Payton, O. D. (1979). *Research: The Validation of Clinical Practice*. Philadelphia: F. A. Davis.
- Rapport, F., Clement, C., Doel, M.A., Hutchings, H.A. (2015). Qualitative Research and Its Methods in Epilepsy: Contributing to an Understanding of Patients' Lived Experiences of the Disease. *Epilepsy & Behavior*, 45: 94-100.
- Shenton, A. K. (2004). Strategies for Ensuring Trustworthiness in Qualitative Research Projects, *Education for Information*, 22: 63-75.
- Sinkovics, R.R., Penz, E., Ghauri, P.N. (2008). Enhancing the Trustworthiness of Qualitative Research in International Business, *Management International Review*, 48(6):689-714.
- Stenbacka, C. (2001). Qualitative Research Requires Quality Concepts of Its Own, *Management Decision*, 39(7): 551-556.
- Taylor, P. ve Wallace, J. (2007). *Contemporary Qualitative Research: Exemplars for Science, Mathematics and Technology Educators*. Dordrecht, The Netherlands: Springer.
- Thomas, E. ve Magilvy, J. K. (2011). Qualitative Rigor or Research Validity in Qualitative Research, *Journal for Specialists in Pediatric Nursing*, 16: 151-155.
- Wiersma, W. ve Jurs, S. G. (2005). *Research Methods in Education: An Introduction* (8thEd.). Boston: Pearson Education.
- Williams, E.N., Morrow, S.L. (2009). Achieving Trustworthiness in Qualitative Research: A Pan-Paradigmatic Perspective, *Psychotherapy Research*, 19(4-5): 576-582.